
Tefsir Geleneğinde Rivâyet

Ali Karataş

Ankara: Fecr Yayınları, 2021, 376 sayfa

ISBN 9786257879927

Tefsir faaliyetinin başladığı zaman diliminden günümüze kadar geçen süreçte tefsire dair farklı tasniflerin ve ayırımların yapıldığı bilinmektedir. Klasik dönemde bazı emareleri görölse de özellikle çağdaş dönemde tefsir tarihine dair yapılan çalışmalarda tefsirler genel olarak “rivayet” ve “dirayet” şeklinde isimlendirilmektedir. Yapılan bu tanımlama ve kategorik bakış açısı tefsir tarihindeki eserlerin mahiyetini tam olarak yansıtamamakta, çalışmaların hususiyetlerine yönelik eksik bir yaklaşımı beraberinde getirmektedir. Bilhassa “rivayet tefsiri” ifadesinin tefsir geleneğinde nasıl bir alana tekabül ettiği, bunun tam olarak ne ifade ettiği hususu tartışmalı bir görünüm arz etmektedir. Bu çerçevede tefsirde “rivayet” kavramının ne anlama geldiği, keyfiyetine dair ortaya çıkan yaklaşımları, tefsirde rivayetin değeri ve problemlili olduğu alanları vb. meseleleri ayrıntılı ele alan bir çalışma Prof. Dr. Ali Karataş tarafından kaleme alınmıştır. *Tefsir Geleneğinde Rivâyet* adlı eserde Karataş, genel tefsir müktesebatı bağlamında “rivayet” unsurunun bütün yönlerini ele almakta, tefsir çalışmaları için “rivayet”in merkezî bir konumda olup olmasını araştırmakta, hadis ile tefsir sahasındaki “rivayet” algılarını incelemektedir.

Eserin hedef kitlesinin genel olarak tefsir alanında akademik çalışma yapan araştırmacılar olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle tefsirin mahiyetini, gelişim sürecini ve modern dönemdeki algılanışını inceleyenler açısından başvuru kitabı olabileceğini belirtmek gerekir. Zira Karataş, tefsirin “rivayet” kavramıyla olan irtibatını incelerken aslında tefsirin başlangıcı ve sonraki dönemlerdeki seyrini de takip etmeye çalışmaktadır. Bununla birlikte eserin, İslamî ilimlerin tarihsel serencamını araştıranlar, hususî olarak hadisle tefsir arasındaki ilişki biçimine odaklananlar açısından da dikkate alınması gerektiğini belirtmeliyiz. Çünkü Karataş tefsirin “rivayet” boyutuna değinirken hadis alanına giren meselelere de temas etmekte ve hadis-tefsir etkileşimine yönelik önemli tespitlerde bulunmaktadır.

Karataş'ın eserindeki temel iddiası, tefsirin “rivayet” kavramından bağımsız olarak düşünölemeyeceği, başlangıcının aslında “rivayet” ile gerçekleştığı, ancak “rivayet” kavramının tefsirdeki istihdam edildiği biçiminin hadis sahasından ayrılan yönlerinin olduğudur. Ayrıca Karataş, tefsir birikiminin

kendi içinde değerlendirilmesi gereken bir mahiyet arz ettiğini, özellikle hadis geleneğindeki rivayet anlayışının tefsirdeki “rivayet” olgusuna etkisinin birtakım mahzurlu durumları ortaya çıkarabileceğini belirtmektedir. Bu bağlamda Karataş’ın hedefi, çağdaş dönemde tefsirdeki rivayetlere yönelik ortaya çıkan olumsuz yaklaşımın aslında haklı olmayan taraflarının bulunduğu ortaya koymaktır. Ayrıca Karataş “rivayet” kavramıyla tefsirin irtibatının kendi dinamikleri içerisinde kurulması gerektiğini düşünmektedir. Eserde bu hedefe yönelik olarak geçmişten günümüze aktarılan tefsir birikimi, “rivayet” sahasına giren konular özelinde incelenmektedir. Ayrıca yeri geldiğinde kitapta tarihsel süreçlere dikkat edilerek tefsirle rivayet ilişkisine dair analizlerin yapıldığı gözlemlenmektedir. Karataş’ın incelediği konuları ve bu bağlamdaki temel tezini göz önünde bulundurduğumuzda, eserini akademik tefsir çalışmaları içerisinde tefsir-hadis ilişkisini bütün boyutlarıyla değerlendiren ve bu çerçevede literatüre katkı yapan nitelikli bir çalışma olarak kabul edebiliriz. Zira tefsirle rivayet ilişkisine dair müstakil konular üzerinde bazı çalışmaların varlığı bilinmekle birlikte, Karataş ilgili sahaya dahil edilebilecek her meseleyi üst bir bakış açısı ve bütüncül bir yaklaşımla ele almaktadır.

Çalışmasını bir giriş ve üç bölümden oluşturan müellif, giriş kısmında araştırmanın önemi konusuna değinerek, tefsir geleneği bağlamında “rivayet” kavramı ve bunun değeri konusunda daha önce bütüncül bir perspektifle yapılmış bir çalışmanın olmadığını ifade etmektedir. Birinci bölümde, “Tefsir ve Rivâyet” başlığı altında kavramsal düzlemi ele alınmakta ve çalışmanın seyrini belirleyen odak kelimelerin çerçevesi belirlenmektedir. Müellif birinci bölümün son kısmında “rivayet tefsiri” ve “dirayet” kavramlarına müstakil birer başlık açarak, bunların nasıl tanımlandığı ve tarihsel süreçte nasıl algılandığına odaklanmaktadır. Daha sonra “tefsir ve rivayet ilişkisine” değinmekte, tefsirin mahiyet ve faaliyet sahası itibariyle hadisten ayrılan yönlerine dikkat çekmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde tefsir rivayetlerinin kaynakları belirli bir tasnife tâbi tutularak geniş bir şekilde ele alınmaktadır. Tefsir rivayetlerini haber-eser, tarih-siyer malzemesi, Arap geleneği ve kültürü ve Ehl-i kitap kültürü şeklinde dörde ayıran müellif, bunların tefsir açısından değerine ayrıntılı olarak yer vermektedir. Özellikle Ehl-i kitap kültürü bağlamında nakledilen rivayetlere temas edilmekte, bunun tefsir açısından değeri ve mahiyeti ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Müellifin İsrâiliyat’a karşı geliştirilen olumsuz tavrın haklı olmadığını ispat sadedinde ortaya koyduğu argümanların tatmin edici olduğu görülmektedir. Bu çerçevede müellif, İsrâiliyat’a karşı olumsuz tavır sergileyenlerin dahi bir vesile ile bu bilgi birikiminden

tamamen vazgeçemediklerini söyleyerek bunun tefsir açısından bir değeri olduğuna dikkat çekmektedir.

Eserinin son bölümünde müellif, tefsir rivayetlerinde ortaya çıkan sorunlara odaklanmakta, bu nakillerin hangi açılardan yeri geldiği zaman eleştiri konusu yapıldığına ayrıntılı olarak değinmektedir. İlk olarak rivayetlerin eleştirilmesi hususunda ön plana çıkan hususun “sahihlik” olduğunu vurgulayan müellif, tefsirdeki rivayetlerin bir kısmının sahih olmaması meselesine eğilmektedir. Tefsir rivayetlerinin sorunlarından ikincisini “çeşitlilik” ve “ihtilaf” olarak belirten müellif, bunun mahiyetine dair hususları ayrıntılı olarak izah etmektedir. Müellif tefsir rivayetlerindeki en önemli sorunlardan birinin de “isnad” meselesi olduğunun altını çizmekte ve bu konuya da detaylı olarak yer vermektedir. Müellif çalışmasının son bölümünün son kısmında tefsir rivayetleriyle alakalı sorunlardan “öznellik” bahsini açmakta ve rivayetlerin muhteva bağlamında öznel yorumların da rivayetle olan ilişkisine değinmektedir. Sonuç kısmında ise yazar çalışmada ele aldığı konuları genel olarak değerlendirerek tefsirin rivayetten bağımsız düşünülemediğini, tefsir rivayetlerinin kendi dinamikleri içerisinde ele alınması gerektiğini, başka alanlara yönelmek yerine bizatihi kendisine başvurularak tefsirin mahiyetini ortaya koymanın kritik bir öneme sahip olduğunu ifade etmektedir.

Müellif, çalışmada birincil kaynaklara müracaat etmekle birlikte ağırlıklı olarak ikincil kaynaklara yönelmiş görünmektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu durumun sebepleri arasında, müellifin son dönemlerde ortaya çıkan “rivayet” algısına yoğunlaşmış olmasını, bu minvalde yapılan çalışmalar üzerinden meseleyi ele almaya ve akademik tefsir çalışmalarının birçoğunda “rivayet” kavramının nasıl kullanıldığını göstermeye çalışmasını zikredebiliriz. Ayrıca basılı olmasına rağmen bazı doktora tez çalışmalarına da atıfta bulunması, eserinde kaynak kullanımına dair dikkat çeken hususlardan biridir. Bununla birlikte müellif, “Tefsir ve Rivâyet” başlığı altına girebilecek konularda yapılan çalışmaların neredeyse tamamına ulaşmış ve ilgili literatürü taramış görünmektedir. Bu çerçevede eserin geniş bir kaynakçasının olduğunu ifade etmek gerekir.

Tefsir Geleneğinde Rivâyet adlı eserin en belirgin vasfı, akademik tefsir sahasında “rivayet” kavramı merkeze alınarak yapılan ve geniş bir perspektif sunan ilk çalışma olmasıdır. Bundan önce tefsir ile rivayeti inceleyen akademik çalışmaların, dar ve yüzeysel bir bakışla yazıldığı ve tefsirde rivayetin değerinin ne olduğunun ortaya konulamadığı düşünülürse, eserin önemli bir boşluğu doldurduğu söylenebilir. Ayrıca bu çalışma tefsirde “rivayet” meselesinin önemine, hadis rivayet anlayışıyla tefsir rivayet anlayışı arasındaki mahiyet farklılığına değinmesi ve bunu birçok açıdan incelemesiyle de ön

plana çıkmaktadır. Bununla birlikte, özellikle rivayet bağlamında hadis meselelerine değinilirken bazı mevzuların uzun bir şekilde ele alınması, kavram tanımlarına yer verilirken detay bilgilere girilmesi, kimi bölümlerde uzun cümlelerin kurulması, -konuların iç içe geçmesinden olsa gerek- bazı yerlerde tekrar eden tespit ve ifadelerin bulunması, eserin zayıf yönleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Mesela İsrâiliyat meselesine değinilirken doğrudan bir ilgi kurulması mümkün olmayan “İslâmiyat” kavramına yer verilmesi gibi bazı düzen kopuklukları eleştiriye açıktır. Buna rağmen, eserin tefsirin mahiyeti ve gelişimi hakkında yapılan çalışmalar bağlamında ciddi bir katkı sunduğu, tefsir ve rivayet ilişkisi çerçevesinde bundan sonra yapılacak çalışmalara bir yol haritası çizdiği belirtilmelidir.

Netice itibariyle *Tefsir Geleneğinde Rivâyet* isimli eser, işaret edilen birtakım eksikliklerine rağmen tefsir müktesebatı ekseninde “rivayet” olgusunu bütün yönleriyle ele alması, nesnel bir yaklaşımı benimsemesi, bu alanda bütüncül bir bakışla yapılan ilk çalışma olması, tefsirin merkezini teşkil eden unsurları ayrıntılı ve akademik bir ölçekte değerlendirmesi açısından dikkate değer bir çalışmadır.

Ömer Dinç, Dr.Öğr. Üyesi

Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi /
Faculty of Theology, İstanbul, Türkiye.

ORCID 0000-0002-3571-5204

DOI 10.26570/isad.1134056

omerdinc@hitit.edu.tr